

CENGİZ AYTMATOV'UN İLK ÖĞRETMEN ROMANINDAKİ EĞİTSEL SORUNLAR VE ÖĞRETMEN İMGESİ

EDUCATIONAL ISSUES AND IMAGE OF TEACHER IN THE NOVEL “THE FIRST TEACHER” BY CENGİZ AYTMATOV

Mahir KALFA*

ÖZ: Cengiz Aytmatov'un *İlk Öğretmen* isimli romanında Kırgızların şifahi eğitimden örgün eğitim sürecine geçişleri anlatılmaktadır. Roman, Öğretmen Düşen** ve öğrencisi Altınay Süleymanova üzerine kurulmuştur. Romanda Öğretmen Düşen idealist bir öğretmen tipi oluşturmakta ve öğrencisi Altınay ile Kırgız halkının eğitim-öğretim kavramlarına yönelik olumsuz bakış açılarını kırmaktadır. Roman üzerinden Aytmatov, bir millet için eğitimin ne denli önemli olduğunun vurgusunu yaparken değişime ayak direyen halklarda yeniliklerin kolay benimsenmeyeceğini de betimlemektedir. Bu çalışmada, romanda izleri görülen eğitsel sorunlar ve öğretmen imgesi belirlenmiş ve çağdaş eğitim ilkeleri açısından söz konusu kavramlar incelenmiştir.

Anahtar sözcükler: Cengiz Aytmatov, öğretmen nitelikleri, eğitsel sorunlar, çağdaş eğitim yaklaşımları.

ABSTRACT: In Cengiz Aytmatov's novel “İlk Öğretmen” the process of passing from oral education to formal education of Kyrgyz's. The novel is based on the teacher “Düşen” and his student “Altınay Süleymanova”. In the novel teacher Düşen represents an idealist teacher model trying to reduce negative point of view of Kyrgyz public about concepts of education-instruction with his student Altınay. On the basis of the novel, Aytmatov describes that in the publics in which change is rejected innovations will not be adopted easily by emphasizing the importance of education for a nation. In this paper, educational issues and image of teacher, which can be tracked through novel, are determined and concepts aforesaid are examined from the point of modern education

Keywords: Cengiz Aytmatov, qualifications of teachers, educational issues, modern educational approaches.

1. GİRİŞ

Eserleri yüz altmıştan fazla dile çevrilen Kırgız yazar Cengiz Aytmatov, hiç kuşku yok ki Türk ve dünya edebiyatının en önemli yazarlarından. 1970'li yılların başında Türkiye'de tanınmaya başlayan Cengiz Aytmatov'un ilk önce *Cemile* adlı uzun hikâyesi ile *Öğretmen Düşen* adlı kısa romanı yayımlandı (Söylemez 2002). *Öğretmen Düşen* isimli roman, farklı yayınevlerince farklı tarihlerde *İlk Öğretmenim* ve *İlk Öğretmen* isimleri ile de yayımlandı. İlk basımından sonra *Birinci Muallim* adıyla 1965 yılında Moskova'da A. Mihalkov-Konçalovski tarafından filme çekilen roman, daha sonra iki perdelik bir tiyatro oyununa uyarlanmış ve birçok ressam Aytmatov'un bu eserinden ilham alarak resimler yapmıştır.

İlk Öğretmen romanındaki eğitsel sorunlar ve öğretmen tipi üzerindeki incelememize geçmeden önce eğitim, öğretim, öğretmen kavramları ve bu kavramların birbirleriyle ilişkileri ile roman türüne yansımaları üzerinde durmak yerinde olacaktır.

Bugüne değin eğitim kavramına yönelik alanın uzmanlarınca pek çok tanımlama yapılmıştır. Söz gelimi eğitimi Ertürk (1994), “Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değiştirme meydana getirme süreci.” (s. 12) olarak tanımlarken Demirel (2005), “Eğitim, bireyde kendi yaşantısı ve kasıtlı kültürleme yoluyla istenilen davranış değişikliğini meydana getirme sürecidir.” (s. 6) şeklinde ifade etmiştir. Tanımlar belli ölçülerde farklılaşsa da tanımlardaki ortak nokta, eğitimin bireyin davranışlarında bir değişme meydana getirdiğidir. Eğitim kavramı ile çok

* Yrd. Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, mahirkalfa@hotmail.com

**Romanın farklı basımlarında ve akademisyenlerin eserlerinde Düşen ismi de kullanılmıştır. Bu çalışmada ortaklığın sağlanması açısından konunun yetkin bir araştırmacısı olan Orhan Söylemez'in tespiti olan Düşen ismi kullanılmıştır.

yakından ilgili diğer kavram da öğretimdir. “Öğretim, bir öğretme, öğretmeye dönük faaliyetler manzumesi veya kurumsallaşmış öğretmeler topluluğudur.” (Fidan 1996). Öğretmenle ilgili tanımlarsa günümüzde, yapılandırmacı yaklaşımların da eğitim sistemlerine etkisiyle, “öğretici” ekseninden “rehber” yani yol gösterici, kılavuzlayıcı konumuna kaymıştır.

1.1. Romanda Kurmaca ve Gerçeklik

Romancı eserini oluştururken büyük ölçüde gerçek hayattan beslenir. Roman gerçeklikle kurmacalık arasında bir yerde, ama kurmacalık vasfı daha ağır basan, gerçekliği ancak malzeme olarak kullanıp, onu bozan ve dönüştüren bir yapıya sahip edebî bir türdür (Çıkla 2002). Cengiz Aytmatov da *İlk Öğretmen* romanını gerçek hayattan esinlenerek yazmıştır. Eserin, tarihî gerçekliği yansıttığı noktaları vardır. İlk olarak Şeker Köyü’nde Düşen isimli kişi okul açmış ve çocuklara alfabe öğretmiştir. Günümüzde Şeker Köyü’nde eski okulun yeri hâlâ bulunmaktadır. Düşen’in diktiği fidanlar, ağaçlar çoğalmıştır. Burada ilk öğretmen Düşen’in hürmetine anıt yapılmıştır (Akmataliyev 1998). Gerçek hayattaki Düşen ile romandaki Düşen arasında birtakım farklar olması muhtemeldir. Çünkü gerçek dediğimiz şey değişikliğe uğrayarak edebî eserin dünyasına girer. Bunun için hayatın gerçeği ile sanatın gerçeği birbirinden farklıdır. En gerçekçi olduğu iddia edilen eserler dahi yaşanmış olanı değil gerçeğe uygun olanı dikkatlere sunar (Aktaş 1984). Aytmatov, bu romanı yazarken kısa bir süre yaptığı öğretmenlik deneyiminden de etkilenmiştir. Aytmatov’un şu sözleri de düşüncemizi desteklemektedir: “Öğretmen Düşen adlı hikâyeyi yazdığım da, Aracagul’daki okulumuzu ve öğretmen olarak geçirdiğim kısa zamanı çok iyi hatırlıyorum. O zamanki duygularımı olayın zamanını değiştirerek o hikâyede yazmışım.” (Aytmatov 2002). Aytmatov, romanlarında ve hikâyelerinde gerçeklik olgusunu bozmadan kurguya yerleştiren bir yazardır. Eserlerindeki konular, kahramanlar hayatın içinden alınarak eserin yapısına yerleştirilmiştir. Aytmatov’un eserlerinin bu denli yaşanmışlık duygusu oluşturmasında söz konusu durumun büyük etkisi vardır.

1.2. İdealizmin ve Umudun Romanı: İlk Öğretmen

Cengiz Aytmatov’un romanları farklı araştırmacılar tarafından çeşitli tasniflere tabi tutulmuştur. Bu çalışmada Çağın’ın *Cengiz Aytmatov ve Gün Olur Asra Bedel Romanı*’nda yaptığı tasnifi kullanmayı uygun gördük. Bu tasnife göre Cengiz Aytmatov’un eserleri geçirmiş olduğu aşamalar bakımından üç ana başlık altında incelenecektir:

1. Geleceğe yönelik umutların yeşertildiği eserler,
2. İdealizm ve hayal kırıklıklarının bir arada yaşandığı eserler,
3. Hayal kırıklığının tamamen hâkim olduğu eserler” (Çağın 2000).

İlk Öğretmen romanını Çağın, geleceğe yönelik umutların yeşertildiği eserler ile idealizm ve hayal kırıklıklarının bir arada yaşandığı eserler kategorilerinde ele almıştır. *İlk Öğretmen* romanı için bu tespit, isabetli bir belirlemedir.

İlk Öğretmen romanında zaman II. Dünya Savaşı öncesi, mekân bir Kırgız köyüdür. Olaylar kısaca şöyle gelişir:

Altınay Süleymanova, anası babası ölmüş kimsesiz bir kızıdır. Amcasının evinde “zoraki” oturur. Bu evde sık sık horlanmakta, eziyet görmektedir. Bir gün köye, okul açacağını söyleyen Düşen adlı biri gelir. Köylüden bu konuda hiçbir destek göremeyen Düşen, eski bir ahır okula çevirir. Çiftçilikle, hayvancılıkla uğraşan köylüler, çocuklarını okula göndermek istemezler ama Düşen çocukları okula getirebilmek için her türlü zorluğa göğüs gerer. Sonunda bir sınıf dolusu öğrencisi olur. Kısa zamanda çocuklarla kaynaşır. Düşen’in en çok sevdiği öğrencisi Altınay Süleymanova’dır (Kolcu 2002).

Ancak bir süre sonra Altınay evli bir adama zengin diye kuma olarak verilir. Altınay zorla götürülür, Düşen engel olmak istese de başaramaz. Zalim biri olarak tasvir edilen kişi, Altınay'a tecavüz eder. Altınay için her şey bitti derken Düşen iki askerle gelip Altınay'ı kurtarır ve şehre okumaya gönderir. Altınay okur ve bir profesör olur. Yıllarca uğraşsa da Altınay'ın Düşen'e ulaşma çabaları hep sonuçsuz kalmıştır. Altınay evlenir ama akli hâlâ Düşen'dedir. Çünkü Düşen'e büyük bir sevgi ve hayranlık duymaktadır. Altınay ve Düşen'in birbirlerine duydukları aşk, hikâye boyunca hep üstü kapalı cümlelerle tasvir edilir (Yılmaz 2007).

Altınay, yıllar sonra bir ressamın daveti üzerine köyüne gelir. Bu, köydeki yeni okulun açılış davetidir. Okula tebrik kartlarını Düşen getirir. Düşen yaşamaktadır ve postacılık yapmaktadır. Altınay onun yaşadığını anlar. Düşen içeri girmek istemez; Altınay ise çok işi olduğunu mazeret göstererek aceleyle çıkıp gider. Çünkü Altınay, ilk öğretmeni Düşen ile karşılaşamayacağını, onun yüzüne bakamayacağını anlamıştır (Yüzbaşıoğlu 1976). Düşen'in fedakârlıklarına karşı hiçbir şey yapamamanın burukluğuyla çekip gidebilmiştir sadece. Daha sonra bir mektupla ressama Düşen'in fedakârlıklarını anlatır. Ressam ise bu büyük yaşam öyküsünü resmetmenin gayreti içerisine girer.

Aytmatov, bu eserde olaylara Düşen'in gözüyle bakmaktadır. Düşen için Altınay, bir ideali, umudu simgelemektedir. Düşen'in Altınay'a beslediği duygular sıradan bir sevgi değildir. Bu sevgi Aytmatov'un ülküsü olan iyi bir eğitim almış, modern Kırgız kadınları idealine duyulan özlemin ifadesidir. Bu umut Altınay ile yeşermiş, Altınay bir profesör olarak Düşen'in idealini gerçekleştirmiştir.

1.3. Romandaki Eğitsel Sorunlar

İlk Öğretmen isimli romanın, Sovyet rejimine yönelik bir övgüyü dile getirdiğine yönelik söylemler vardır. Fakat eserde bu söyleme delil olabilecek bir iki cümleden başka bir şey yoktur. Çünkü yazarın, Milli Romantizmle örtüşmeyen hiçbir eseri yok gibidir.

...İlk Öğretmen'de Ekim Devrimi sonrası, hem devrimin romantizmini yaşayan insanları, hem de Kırgızlar'ın şifahî eğitimden örgün eğitime geçişinin hikâyesi anlatılır. Sıkıştırılmış bir aşk daha doğrusu bir dramın merkez seçildiği hadiseden sonra orada asıl söylenmek istenen şey Kırgızların yüzyıllar boyunca yaşadığı göçebe hayattan yerleşik hayata geçişleri ve bunun için gerekli olan unsurlardan bir tanesinin eğitim öğretim olduğudur (Kolcu 2008).

Aytmatov eserinde Kırgız halkının yaşadığı eğitim sorunlarını dile getirmiş, idealist bir öğretmen tipi çizmiş, devrimin ise daha çok betimlemesini yapmakla kalmış, şaşaalı bir devrim ve rejim övgüsüne yer vermemiştir.

İlk Öğretmen romanında karşımıza başlıca üç eğitsel sorun çıkar:

1. Öğretmende bulunması gereken temel nitelikleri taşımayan bir öğretmenle çağdaş anlamda eğitim sağlanmaya çalışılması,
2. Eğitimi ve okulu gereksiz gören bir toplum anlayışının eğitim-öğretimi sürecine yaptığı olumsuz etkiler,
3. Fiziksel açıdan uygun olmayan bir eğitim ortamında eğitim-öğretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmeye çalışılması.

Bu noktada *İlk Öğretmen* adlı romandaki söz konusu sorular çerçevesinde oluşan çatışma unsurlarına KORA şemasında bakmak faydalı olacaktır.

Tablo 1: Kora Şeması

İLK ÖĞRETMEN	Ülkü değer	Karşı değer
Kişisel görünüş	Düyuşen, Altınay, Lenin diğer çocuklar, askerler	Başta Altınay'ın amcası ve yengesi olmak üzere cahil köylüler, Altınay'ı kuma olarak alan adam
Kavramsal görünüş	Eğitim-öğretim, bilgi, çağdaşlaşma, aydın bireyler, eşitlik, formal eğitim	Cehalet, geri kalma, zorbalık, duyarsızlık, eşitsizlik, informal eğitim
Simgesel görünüş	İki kavak ağacı, okul, nehir, tablo, Lenin	Amca evi, Altınay'ın kuma verildiği ev

İlk Öğretmen romanında öğretmen Düyuşen'in öğretmenliğin gerektirdiği niteliklerden büyük ölçüde yoksun bir öğretmen olduğu Altınay'ın dilinden şöyle ifade edilir: Düşündükçe hâlâ şaşıyorum. Kendisi bile heceleyle heceleyle okuyabilen, elinde tek ders kitabı, sıradan bir alfabeti bile bulunmayan bu adam böylesine büyük bir işin altından nasıl kalkabilirdi (Aytmatov 2005). Öğretimde bulunması gereken yeterlikler ülkeden ülkeye, anlayıştan anlayışa değişse de öğretmenin alan bilgisi, meslek bilgisi, genel kültür bilgisi olmak üzere üç niteliği mutlaka taşıması gerektiği hemen herkesçe kabul edilen bir gerçektir (Demirel 1999). Romanda Düyuşen'in öğrencilere okumayı öğretirken zorlandığı gözlemlenmektedir. Bunun temelinde Düyuşen'in alan bilgisindeki eksikliği yatmaktadır. Alanda yeterli olmayan bir öğretmenin başarıya ulaşması çok zordur. Çünkü Öğretmenin fonksiyonunu yerine getirmesi, onun mesleki alanda yeterliliğine dayalıdır (Ülgen 1997). Düyuşen, meslek bilgisi olarak adlandırılan bilgiye de tam anlamıyla vakıf değildir. [...] Düyuşen plansız programsız, eğitim yöntemlerinden habersiz başlamıştı bu işe. Daha doğrusu böyle şeyler olduğundan bile haberi yoktu (Aytmatov 2005). Öğretmenin bir alanı ya da konuyu çok iyi bilmesinin yanında öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği meslek özelliklerine de vakıf olması gerekir. Öğretmen, bildiğini nasıl öğretmesi gerektiğini de bilmelidir. Öğretmen konu alanını ne kadar iyi bilirse bilsin, sahip olduğu bilgileri öğrencilerine aktaramazsa mesleğinde başarılı olamaz (Erden 1999). İlk öğretmen Düyuşen, öğretmen yeterlikleri olarak adlandırabileceğimiz temel niteliklerden yoksun bir öğretmendir. Öğretmenin eğitim-öğretim sürecinin çok önemli bir parçası olduğu düşünüldüğünde bu niteliklerden yoksun bir öğretmenin bu süreçte önemli bir sorun teşkil edeceği yadsınamaz bir gerçektir.

Romadaki bir diğer eğitim sorunu da Kırgız halkının eğitim- öğretime olan olumsuz bakış açısıdır. Bu durum o dönemin şartlarına göre değerlendirildiğinde daha iyi anlaşılır. Çünkü

Yer Kırgızistan. O zaman şimdiki gibi bağımsız değil, Sovyet yönetimi altında, Lenin zamanı. Ancak eski anlayışlar sürüyor köy ve kasabalarda. Köylüler kız çocuklarını okutma isteğinde değiller. Bizde Anadolu'da görüldüğü üzere; kız kısmı okusa ne olur, okumasa ne olur? Zaten ortalıkta, bağ bahçede iş görececek insan lazımdır düşüncesi ancak şimdi şimdi kırılıyor." (Çokum 2006)

Öğretmen Düyuşen hikâyesinde köylülerin cahillikleri de birkaç çarpıcı çizgiyle okuyucuya aktarılır. Düyuşen, çocuklara okuma yazma öğretmek istediğinde bütün köylü ona karşı çıkar. Onlara göre çiftçilikle uğraşan bir kişinin okuma yazma bilmesine gerek yoktur (Yılmaz 2007). Düyuşen'in köylülere çocukları okula alacağını söylediğinde onların verdiği cevap, bu cehaletin en açık göstergesidir: Biz köylüyüz. Eskiden beri toprak doyuruyor bizi. Çocuklarımızda bizim gibi yaşayacak. Neden okusunlar? Okuma yazma memur takımına gerek, biz basit köylüleriz, işimize karışmasan daha iyi olur (Aytmatov 2005). Bu ifadeler köylülerin eğitim-öğretim kavramlarına olan olumsuz bakış açısını yansıtmaktadır.

Belirli bir program çerçevesinde bir okul çatısı altında amaçlı olarak yapılan eğitime formal eğitim, amaçlı ve planlı olmayan, yaşam içinde kendiliğinden meydana gelen eğitime ise informal eğitim denir (Fidan 1996). *İlk Öğretmen* Lenin'in Sovyetlerde başlattığı okuma ve eğitim seferberliğini konu alan bir eserdir (Ercilasun 1998). Kırgız halkı o güne kadar kadar informal bir eğitim süreci

içerisindedir. Söz konusu seferberlikle birlikte bir okul çatısı altında formal bir eğitime geçiş süreci başlamıştır.

Her toplum daima bir değişim süreci içindedir. Toplumsal yapılar, kurumlar ve ilişkiler sürekli olarak değişmektedir. Bu değişimin hızlı ve yavaş olduğu dönemler olduğu gibi, çoğu zaman değişimin yönü de açık değildir. Değişimin hızlı olduğu dönemler özellikle devrimler ve rejim değişikliklerinin olduğu dönemlerdir (Eskicumalı 2003).

Sovyetlerde yaşanan Ekim Devrimi eğitime yeni bir ivme kazandırmıştır. Ancak halkın bu tarz bir eğitime bakış açısı olumsuzdur. Bu durum önemli bir eğitim sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü toplumun eğitim algısı, eğitim sürecini önemli ölçüde etkilemektedir. Eğitim-öğretim faaliyetlerini desteklemeyen bir toplumda, eğitimin sekteye uğraması kaçınılmazdır.

Eğitim ortamı öğrencinin başarısına etki eden her türlü fiziksel şartlar olarak nitelendirilebilir. Okulun yeri, sınıfın boyası ve görünümü, araç-gereç durumu, ortamın temizliği, aydınlatma ve ısıtma durumu gibi faktörler bu fiziki şartların bazılarıdır. Bu faktörlerin eğitim-öğretim sürecinde etkin rol oynadığı inkâr edilemez (Küçükahmet vd. 2001). *İlk Öğretmen* romanında fiziki şartların yetersizliği çok açık bir şekilde betimlenmiştir. Düşen'in okulu samanlıktan bozma bir okuldur, öğrenciler soğuktan derse odaklanmakta güçlük çekmektedir. Aytmatov'un romanında yer alan şu cümleler konuya örnek teşkil etmektedir: Hele o soğuk samanlıkta oturup ders dinlememiz. Nefesimiz buz kesiyor. Yüzümüz de ellerimiz de, elbiselerimiz de donuyordu. Sobanın başına nöbetleşe geçiyor, ısınyorduk. Düşen'i böyle dinliyor, öğrettiklerini bellemeye çalışıyorduk...(Aytmatov 2005). Öğrenme öğretme süreci ancak fiziksel açıdan uygun mekânlarda istenilen düzeyde gerçekleşebilir. Düşen'in okulu ise bu özellikten yoksundur. Romandaki bir diğer eğitsel sorun da budur.

Günümüzde romanda değinilen eğitsel sorunlar Türkiye'nin de dahil olduğu birçok ülkede hâlâ yaşanmaktadır. Eğitimcilerin yetersizliği, fiziksel yetersizlikler, eğitim programlarından kaynaklanan sıkıntılar, kız çocuklarının eğitimden soyutlanması gibi birçok problem henüz tam anlamıyla çözüme kavuşturulmuş değildir. Aytmatov, romanda bütün bu sorunların zamanla çözülebileceğine yönelik büyük bir umut taşımaktadır. Söz konusu sorunların karşına öğretmen yeterlikleri bakımından büyük eksiklikler taşısa da idealist bir öğretmen olan Düşen'i koyarak okuyucuya eğitim-öğretim sürecinin en önemli unsurunun öğretmen olduğunu ve sorunların çözümünde bu idealist ruhun büyük bir işlevi yerine getireceğini vurgulamaktadır.

1.4. Romandaki Öğretmen Tipi

Sınıf yönetiminin değişkenleri, öğrenci, öğretmen, ortam, okul ve eğitim yönetimi, çevre olarak sıralanabilir. Etkili bir sınıf yönetiminin dönümcül (kritik) ögesi öğretmendir, çünkü o diğer öğelerin bütünleştiricisi ve bir dereceye kadar belirleyicisidir (Başar 2000).

Farklı kaynaklarda, taşıdığı çeşitli özellikler bakımından öğretmenlere yönelik pek çok tanımlama bulunmaktadır. Düşünsel zeminde ve idealist sözcüğünün sözlük anlamı ekseninde baktığımızda *İlk Öğretmen* romanındaki Öğretmen Düşen için idealist öğretmen tanımlamasını yapabiliriz. İdealist, Türkçe sözlükte "ülküsü olan" (TDK Türkçe Sözlük 2005) şeklinde tanımlanmaktadır. Öğretmen Düşen'in tek ülküsü Kırgız çocuklarının okuması, cahil kalmamasıdır. Bunun için hiçbir fedakarlıktan çekinmez. Düşen [...] gücünün yettiği her işi, her safhada yapmaya çalışır (Kolcu 2008). Düşen bütün öğrencilerine de aşka varan tutkuyla bağlıdır. Bir gece tipi ve kurtlara rağmen öğrencilerine söz verdiği için atıyla şehirden köye dönmesi de bu aşkla açıklanabilir (Yılmaz 2007). Öğrencileri de ona büyük bir sevgi beslemektedirler. Öğrencilerin şu sözleri; "Öğretmenimizi çok severdik. Onun insanlığı, güzel düşünceleri, geleceğimiz hakkında kurduğu hayaller çok etkiliyordu bizi. Çocuktuk ama onun değerini anlıyorduk (Aytmatov 2005)" bunu destekler niteliktedir. Her öğrencisi büyüüp yeşerecek bir fidandır Düşen için.

Bu kavak fidanlarını sana getirdim, dedi. Büyüyüp yetişince sen de büyüyeceksin, iyi bir insan olacaksın. İyi yüreklisin sen, akıllısın. Bilgin olacaksın sen. Buna inanıyorum, göreceksin

yanılmadığımı anlayacaksın. Şimdi bu kavaklar gibi gencecik bir fidansın. Hadi, dikelim sunları Altınay. Okumak sana mutluluk getirsin, parıldayan yıldızım benim (Aytmatov 2005).

Düşen parıldayan yıldızlarını, yani öğrencilerini geleceğe hazırlamanın derindedir. Başka hiçbir çıkar beklememektedir. Öğrencisi Altınay Süleymanova'nın yıllar sonra köye bir profesör olarak döndüğünde üstündeki emekleri karşısında ezilmemesi için Altınay'ın bulunduğu ortama girmeden dönüp gitmesi de ancak Düşen'in idealizmiyle açıklanabilir.

2. SONUÇ

Cengiz Aytmatov'un romanları dikkatle incelendiğinde aslında mahalli olarak görünen pek çok sorunun evrensel nitelikler taşıdığı görülmektedir. Cengiz Aytmatov'un eserleri dar anlamda Kırgız insanının, geniş anlamda ise dünya Türklüğünün, evrensel anlamda ise insanlığın ortak/paylaşılabilir duyularına geleneksel anlatımlarıyla kaynaklık etmekte, "insani öz"le ilintili yaratılarını, geçmişin geleceğe dönük aydınlık yüzüyle cevaplamaktadır (Arslan 1998). Aytmatov, kurguya dayanan bir yapı içinde ferdi ve toplumsal pek çok meseleye parmak basmıştır. Ele aldığı problemleri millî olduğu kadar evrensel boyutlarda da işlemesini bilen Aytmatov'un (Ercilasun 2008) İlk Öğretmen romanı, bu açıdan incelendiğinde Kırgız halkının nezdinde aynı sorunları yaşayan tüm milletlerin çığılığı olmuştur. *İlk Öğretmen*, okula çeşitli sebeplerle gönderilmeyen kız çocuklarının dramını anlatır. Romanda okula gitmesi için Düşen'in en çok mücadele ettiği öğrencinin bir kız öğrenci olması rastgele bir kurgulama değildir. Öğretmen Düşen, [...] Altınay gibi köyde kimsenin hesaba katmadığı, önemsemediği ve yengesinin bir göçere ikinci hanım olarak sunduğu bir kızdan, dünya çapında saygın bir bilim adamının yetişmesine neden olur (Korkmaz 2004). Altınay, okumuş, sıradan bir kız değildir. Tırmanabileceği en üst noktaya ve kadına gösterilmesi gereken saygıya ulaşmış aydın bir kadındır. Bu Aytmatov'un milleti adına gördüğü bir düş olduğu gibi kız çocuklarının önemli bir kısmının okula gönderilemediği ülkelerde tüm aydınlıkların da rüyasıdır.

Dünyanın pek çok ülkesinde kız çocuklarının okula çeşitli dinî ya da ananevi gerekçelerle gönderilmediği bir gerçektir. Türk dünyasında da söz konusu sebeplerden ya da başka bir deyişle söz konusu unsurları yanlış yorumlamanın bir neticesi olarak kız çocukları okula gönderilememiş, hükümetler ve sivil toplum kuruluşları kız çocuklarını okula alabilmek için çeşitli proje ve kampanyalar yürütmüşlerdir. Türkiye'de yürütülen 12 yıllık zorunlu eğitim yasası, Kardelenler, Haydi Kızlar Okula ve Yüzde Yüz Eğitime Destek Projeleri bu konuda örnek gösterilebilir. Yazar, milletin ve yaşadığı evrenin sorunlarına ışık tutan, kayıtsız kalamayan kişidir. Aytmatov geleceğin varisleri olan çocukları ilgilendiren bu soruna kayıtsız kalamamıştır. Aytmatov'da çocuklar sadece bir öykü kahramanı değil aynı zamanda Aytmatov dünyasının yüzü, dili ve sembolleridir (Cumakunova 2008). Eserlerde çocuk psikolojisinin ne kadar iyi işlendiği de dikkate alınırsa bunun tesadüfî veya sıradan bir tercih olmadığı görülür (Duman 2008). Aytmatov, Altınay üzerinden kız çocuklarının da okumaya hakkı olduğu düşüncesini vurgulamaktadır. Bugün bile dünyanın birçok ülkesinde kız çocuklarının eğitim hakkından mahrum kaldığı düşünüldüğünde yazarın evrensel bir tema üzerine odaklandığı daha iyi anlaşılır. Yazarın eserlerinin hayatın içinden olması, insanlık kültürü için büyük bir başarıdır (Ahmedov 1998). Aytmatov'u farklı kılan da budur. Yazarın her eserinde olduğu gibi bu romanında da evrenselliğe ulaşma kaygısı ön plandadır (Uzun 2007). *İlk Öğretmen* romanı ve roman çerçevesinde tespit ederek incelediğimiz sorunlar düşünüldüğünde Aytmatov'un insanlığı ilgilendiren önemli bir sorunu, yerel unsurlarla; ancak evrensel bir düzlemde başarılı bir şekilde ortaya koyduğu görülür.

Öğretmen yeterlikleri üzerine birçok araştırmanın yapılageldiği çağımızda öğretmende bulunması gereken vasıflar üzerine farklı araştırma sonuçları ortaya çıkmakta, ülkeler bu sonuç raporlarına göre öğretmen yetiştirme politikalarında değişikliğe gitmektedirler. Ancak yapılan revizyonların çoğunun nicel araştırma yöntemleriyle tespit edilmesi çok zor olan idealist öğretmen ruhunu yadsıdığı görülmektedir. Aytmatov, bu ruh olmadan öğretmen olunamayacağını, öğretme eyleminin akademik yeterliliğinin yanında insan sevgisi, yol açma/yol gösterme ülküsü olduğunu düşünmektedir. Öğretmen Düşen akademik yetersizliğine rağmen idealist bir öğretmen tipidir.

Aytmatov'a göre, Kırgız halkının modern bir eğitim yapısına kavuşması akademik yetersizliklerini zamanla gideren Düşen gibi idealist öğretmenlerin rehberliğinde olacaktır

5. KAYNAKLAR

- Ahmedov, Zeki (1998, 8-10 Aralık). Cengiz Aytmatov ve Kazak Edebiyatı. *Doğumunun 70. Yıl Dönümünde Cengiz Aytmatov, Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Akmataliyev, Abdülcan (1998). Cengiz Aytmatov'un Dünyası (1. Basım), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Aktaş, Şerif (1984). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Birlik Yayınları.
- Arslan, Fatih (1998, 8-10 Aralık). Aytmatov Estetiğinin Geçmişe Dönük Ütopik/Postromantik Yüzü. *Doğumunun 70. Yıl Dönümünde Cengiz Aytmatov, Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Aytmatov, Cengiz (2002). *Çocukluğum* (Çev. Muhammet Mertek). İstanbul: Da Yayınları.
- Aytmatov, Cengiz (2005). *İlk Öğretmen* (3. Baskı). Ankara: Elips Kitap.
- Başar, Hüseyin (2000). *Sınıf Yönetimi* (2. Basım). Ankara: Pegem Yayınları.
- Cumakunova, Gülrüza (2008), Al Oğlunu Koynuna Toprak Ana. *Kardeş Kalemler Dergisi, Cengiz Aytmatov Özel Sayısı, 19*.
- Çağın, Sabahattin (2000). *Cengiz Aytmatov ve Gün Olur Asra Bedel Romanı*, İzmir: Akademi Kitabevi.
- Çıkla, Selçuk (2002). Romanda Kurmaca ve Gerçeklik. *Hece Dergisi Roman Özel Sayısı, , 65/66/67*.
- Çokum, Sevinç (2006, 06 Ağustos). Öğretmen Duyuşen, Halka ve Olaylara. *Tercüman Gazetesi*.
- Demirel, Özcan (2005). *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme Sanatı* (8.Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Demirel, Özcan (1999). *Planlamadan Değerlendirmeye Öğretme Sanatı*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Duman, Asiye (2008). Beyaz Gemi'yle Çocuğun Dünyasına Yolculuk, Aytmatov Dosyası. *Türk Yurdu, 253*.
- Erden, Münire (1999). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Ankara: Alkım Yayınları.
- Ercilasun, Bilge (1998, 8-10 Aralık). Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Askerlik ve Savaş. *Doğumunun 70. Yıl Dönümünde Cengiz Aytmatov, Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Ercilasun, Bilge (2008, Temmuz). Sanatkar'ın Sezgisi. *Kardeş Kalemler Dergisi, Cengiz Aytmatov Özel Sayısı, 19*.
- Ertürk, Selahattin (1994). *Eğitimde Program Geliştirme* (8.Baskı). Ankara: Yelkentepe Yayınları.
- Eskicumalı, Ahmet (2003). Eğitim ve Toplumsal Değişme: Türkiye'nin Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü 1923-1946. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi, c. 19 (2)*.
- Fidan, Nurettin (1996). *Eğitim Psikolojisi: Okulda Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Fidan, Nurettin (1996). *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Kolcu, Ali İhsan (2002). *Bozkırdaki Bilge Cengiz Aytmatov*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kolcu, Ali İhsan (2008). *Cengiz Aytmatov Üzerine Yazılar*. Erzurum: Salkım Söğüt Yayınları.
- Korkmaz, Ramazan (2004). Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri. Ankara: Türksöy Yayınları.
- Küçükahmet, Leyla vd. (2001). *Sınıf Yönetimi* (2. Basım). Ankara Nobel Yayınları.
- Söylemez, Orhan (2002). Cengiz Aytmatov Hayatı ve Eserleri Üzerine İncelemeler. Ankara: KaraM Yayınları.
- Uzun, Gülsine (2007). Cengiz Aytmatov eserlerinde ferdin hürriyeti temasına oldukça fazla önem verir. Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Yaratılış Ve Türeyiş Sembolizmi, *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları, Volume 2/2 Spring*.
- Ülgen, Gülten (1997). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Yılmaz, Ayşe (2007). Bozkırda Yeşeren Sevda Türküleri (Aytmatov ve Eserleri Üzerine). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Yüzbaşıoğlu, Muammer (1976, Eylül). İlk Öğretmenim, *Varlık Dergisi, 828*.

Extended Abstract

Kyrgyz author Chinghiz Aitmatov is one of the most important authors of Turkish and world literature. Having proved himself as a qualified author with many awards and works translated into tens of languages to date, there are many academic studies on Aitmatov. However, it is possible to assert that, studies up till now mostly focus on literary quality of Aitmatov's works and ignore the pedagogical elements. Long story named *Cemile* and short novel entitled *Öğretmen Düşen (Teacher Düşen)* were the first books to be published of Chinghiz Aitmatov who started to be recognized in Turkey at the start of 1970s. In this sense, Turkish readers got to know him with these two books. Many novels with different types of teachers were written in the years when a lot of changes in modern education approaches were experienced in Turkey. The novel *Öğretmen Düşen* was published under the names *İlk Öğretmenim (My First Teacher)* and *İlk Öğretmen (The First Teacher)* by different publishers. The novel, which was filmed by Konchalovsky under the name *Birinci Muallim (The First Teacher)* in 1965 in Moscow after its first issue, afterwards was adapted to a two acted theatre play and many artists inspired by this work of Aitmatov painted pictures.

Transition of Kyrgyz people from parol education to formal education is narrated in Chinghiz Aitmatov's *İlk Öğretmen*. The novel is based on Öğretmen Düşen and his student Altınay Süleymanova. Öğretmen Düşen was characterized as an idealistic teacher in the novel and together with his student Altınay, he works to break negative perspective of Kyrgyz education concepts. Altınay is a girl whose education is considered inessential. Education isn't something essential for peasant Kyrgyz people. When it comes to girls, importance attached to education sorely decreases. This situation was effectual not only for Kyrgyz people but also for many Turkish states including Turkey and those which were unable to complete their development in the way of civilization. In the novel, after the death of her parents, Altınay is discovered by teacher Düşen. Düşen makes superhuman efforts in order to provide education for Altınay who is a promising girl. He succeeds in getting her into school by convincing her uncle and helps to start her education. After a while, Altınay's uncle wants to give her to a man as a fellow wife (in a polygamous household). Teacher Düşen steps in right at this point again and sends her to the city to continue her education. Altınay, getting out of hard conditions, continues her education and attains the professor chair which is really hard for a woman when considered in terms of that time. Altınay is the peak of an ideal. This ideal is about women who were narrated through teacher Düşen and aims to help women take their places alongside men in modern life as equal individuals benefiting from their rights of education freely. It is a difficult process for girls to reach up to this point in the world of thought of Kyrgyz people of that time. In this context, both in consideration of the period in which it was written and for today, it is necessary to state the reality that this work identifies a very important problem. Negative attitude towards sending girls to school isn't the only educational problem in the novel. Not having a physically suitable education environment, lack of syllabus and being educated by academically insufficient teachers are among the many other problems. While emphasizing how important education is for nations, Aitmatov also portrays that, changes can't be embraced easily by those people who hold out against changes. Educational problems traced in the novel and teacher image have been identified and the concepts in question have been investigated in terms of contemporary education principles in this study.

All texts in literature world can be basically divided into two groups: Texts that are related to real life exactly and texts that are of indirect relevance. First type refers to texts that direct their referents to real world and delineate several possible or real situations and facts of life. Second refers to texts that require sender and receiver to enter into a communication situation with distinctive rules due to its structural features. Aitmatov adopts the second type that can also be called "fictional text" in his works. However, he does that without breaking with reality fact in which most of the authors fail. Considering novel as the reflection of life from different horizon and imagination worlds as an author, Aitmatov has been affected by his short term teaching experience while writing the novel *İlk Öğretmen*. He has written *Öğretmen Düşen* inspired by his short term of teaching as a teacher and years spent as a student in primary school. Aitmatov is an author who places the reality fact into fiction without disrupting it. Themes and protagonists in his works have been taken from the life itself and placed in the structure of the work. This situation in question lies at the root of the feeling "deja vu" experienced in Aitmatov's works.

In the age of many ongoing researches regarding teacher proficiencies, there comes out varied outcomes concerning the required attributes of teachers and countries modify their policies of teacher training according to these outcome reports. However, it is observed that, most of the revisions deny the idealistic teacher spirit which is very difficult to determine by quantitative research methods. Aitmatov thinks that it isn't possible to become a teacher without this spirit and suggests that the act of teaching isn't only about academic proficiency but also

about love of humanity (philanthropy), ideal of guidance. Öğretmen Düşen, in spite of his academic insufficiency, is an idealistic type of teacher. According to Aitmatov, Kyrgyz people's reaching to a modern education structure would occur with the guidance of idealistic teachers such as Düşen who overcomes his academic insufficiencies in time. In this study, pedagogical problems and teacher image are attempted to display in Aitmatov's *İlk Öğretmenim* in accordance with the concepts in question.

Kaynakça Bilgisi:

Kalfa, M. (2013). Cengiz Aytmatov'un ilk öğretmen romanındaki eğitsel sorunlar ve öğretmen imgesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi [Hacettepe University Journal of Education]*, 28(1), 202-210.

Citation Information:

Kalfa, M. (2013). Educational issues and image of teacher in the novel "the First Teacher" by Cengiz Aytmatov. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi [Hacettepe University Journal of Education]*, 28(1), 202-210.